

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΚΟΥΜΑΚΗΣ*

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ
ΣΤΗ ΔΙΗΡΗΜΕΝΗ ΓΡΑΜΜΗ
(ΠΛΑΤ., ΠΟΛΙΤ. 509 D-510 A)

Η εισήγηση αυτή αποσκοπεί στο να δώσει μια ερμηνεία στο πολυσυζητημένο χωρίο 509 d-510 a της Πολιτείας του Πλάτωνα, η οποία να είναι σύμφωνη με τα συμφραζόμενα και τη συνολική φιλοσοφία του. Κύριος στόχος είναι να ανασκευαστούν λανθασμένες ερμηνείες, οι οποίες διαστρεβλώνουν το αληθινό νόημα των λόγων του, αφού οδηγούν σε αδιέξοδα και παρανοήσεις. Με την εργασία αυτή αναζητούνται οι μαθηματικοί λόγοι, με τους οποίους τέμνεται δύο φορές η γραμμή, διότι, μόνον αν εντοπισθούν οι λόγοι, μπορούμε να μιλάμε για διαλεκτική, η οποία πραγματοποιείται κυρίως, όχι με την κατά μέρος και τυχαία, αλλά την

* Ευχαριστώ θερμά τον Καθηγητή και Ακαδημαϊκό κ. Ευάγγελο Μουτσόπουλο για τις χρήσιμες υφολογικές παρατηρήσεις και κυρίως τις οδηγίες του για τη μουσική σύνθεση της γραμμής, τον εκδότη των αρχαίων Ελλήνων μαθηματικών και πολυβραβευμένο μαθηματικό κ. Ευάγγελο Σπανδάγο για την ενθάρρυνσή του, τον Δρα κ. Αθανάσιο Στεφανή, κλασικό φιλόλογο και ερευνητή στο Κέντρο Ερεύνης της Ακαδημίας Αθηνών για τις συζητήσεις που είχαμε στο θέμα αυτό και τον Δρα κ. Κωνσταντίνο Γ. Κωστάκη και τη σύζυγό του Δρα Γεωργία Ανανιάδη, Καθηγητές Μαθηματικών Α.Ε.Ι. για τις μαθηματικές αποδείξεις, που περιέχονται στο κείμενο και, τέλος, τον μουσικολόγο Δρα Χαράλαμπο Σπυρίδη, Καθηγητή Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών για την πληροφορία που μου έδωσε ότι το σχήμα που θεωρώ ως το πιθανότερο να απηχεί τις απόψεις του Πλάτωνα (σχ. 2 και 7), μπορεί να παρασταθεί με μουσικούς φθόγγους στη βάση της Πυθαγόρειας θεωρίας περί Μουσικής. Ευχαριστώ, τέλος, την κ. Παναγιώτα Σιούλα, φιλόλογο, για την ευθυνεϊδήτη επιμέλεια του κειμένου.

κατ' εἶδος διαίρεση με συγκεκριμένους λόγους (Πολιτ., 534 a 5-8), δηλαδή τη φυσική τομή της γραμμής, όπως αυτή πραγματοποιείται στον Σοφιστή, στον Πολιτικό και στον Φαῖδρο. Η υπόθεση, ως συστατικό της διαλεκτικής, ενυπάρχει στη μετοχή «λαβών», η οποία είναι χρονικοῦποθετική, και σημαίνει: αν ή όταν λάβεις. Αντικείμενο του «λαβών» είναι «διττὰ εἶδη... ὡσπερ γραμμὴν» (και όχι «τὰ τμήματα»). Τελικά όμως δεν κατέστη δυνατόν να ανευρεθούν οι λόγοι της τομής της γραμμής, επομένως ούτε η διαλεκτική. Ωστόσο από όλη αυτήν την προσπάθεια ελπίζω να παραμεριστούν βασικές παρερμηνείες, οι οποίες επί αιώνες κρατούν την πύλη του υπέροχου αυτού πνευματικού οικοδοήματος του Πλάτωνα ερμητικά κλειστή. Η ωφέλεια από την αποτυχημένη αυτή προσπάθεια είναι ότι γινόμαστε διαλεκτικώτεροι (Πολιτικ., 285 d). Πρέπει βέβαια από την αρχή να λεχθεί ότι μέρη της ερμηνείας, που προσπαθώ να τεκμηριώσω ως την μόνη ορθή, έχουν ήδη υποστηριχθεί κατά καιρούς από διαπρεπείς κλασικούς φιλόλογους και φιλόσοφους, χωρίς ωστόσο, δυστυχώς, να έχουν εισακουστεί. Έτσι επικράτησαν εξηγήσεις άσχετες προς το πραγματικό νόημα των λόγων του Πλάτωνα, αφού αυτό αλλοιώνεται ριζικά. Τα βασικά σημεία της επιχειρούμενης ερμηνείας είναι τα εξής.

1. Η ορθή γραφή στη φράση: «ὡσπερ τοίνυν γραμμὴν δίχα τετμημένην λαβὼν ἄνισα τμήματα» είναι ἀνά ἴσα και όχι ἄνισα. Τη γραφή σε ἴσα ή ἀνά ἴσα παραδίδει ο κώδικας F και υιοθετούν μεταξύ άλλων οι Astius, Stallbaum, Richter, Duemmler, ο Ιάμβλιχος και ο φίλος του Πλάτωνα μαθηματικός Αρχύτας. Η γραφή σε ἄνισα προσκρούει σε ανυπέβλητες δυσκολίες από γλωσσική και μαθηματική άποψη. Αυτές είναι «ὅτι το επίρρημα δίχα γενικότερα, αλλά κυρίως όταν χρησιμοποιείται με μαθηματική έννοια όπως εδώ, συνεπάγεται πάντοτε διαίρεση σε δύο ἴσα μέρη (πβ. Αριστ., Τοπ. Ζ 4, 142 b 11-19) είτε κατὰ λόγον είτε κατ' ἀριθμόν. Από μαθηματική άποψη αναφύονται επίσης σοβαρές δυσκολίες, διότι, αν τα τμήματα είναι ἄνισα μεταξύ τους, τότε δεν είναι κατ' ανάγκη σύμμετρα (Παρμ. I, 140 b-c), στην περίπτωση αυτή θα είναι ἄλογα, δεν θα υπάρχει δηλαδή λόγος (με ακέραιους αριθμούς). Η λέξη ἴσα εδώ σημαίνει ἴσα κατὰ λόγον, δηλαδή ανάλογα, τα οποία όμως είναι ἄνισα κατ' ἀριθμόν, δηλαδή αριθμητικά ἄνισα. Η διττή αυτή σημασία της λέξης ἴσα απαντά π.χ. στους Νόμους (744 c) ὡς ἰσαίτατα τῶ ἀνίσω συμμέτρῳ. Η πρόθεση ἀνά είναι αναγκαία, διότι η γραμμή τέμνεται δύο φορές σε δύο ἴσα μέρη (δὶς δίχα), μια φορά υπό έποψη γνωσιολογική και μία οντολογική. Μόνον με την προϋπόθεση αυτήν ο Πλάτων κατόρθωσε να

σχηματίζει την αναλογία (534 a): ουσία: γένεσις: νόησις: δόξα. Ἄνά ἴσα σημαίνει ότι τα τέσσερα τμήματα της πρώτης τομής είναι ανάλογα μεταξύ τους. Το ζητούμενο είναι η ανεύρεση της αξιολογικής σχέσης (λόγου) μεταξύ τους.

2. Η φράση: «πάλιν τέμνε ἐκάτερον τὸ τμήμα ἀνά τὸν αὐτὸν λόγον» δεν συνεπάγεται ότι η τομή καθενός από τα δύο τμήματα της γραμμής θα γίνει με τον ίδιο λόγο που έγινε και η προηγούμενη τομή, όπως εσφαλμένα πιστεύεται μέχρι σήμερα από όλους, αν εξαιρέσουμε τους αρχαίους σχολιαστές, όπως τον Συριανό, τον Ασκληπιό, τον Αρχύτα και τον Ιάμβλιχο. Αν αυτό ήταν το νόημα των λόγων του Πλάτωνα, έπρεπε να αναγιγνώσκεται: *κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἢ καλύτερα κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογία*. Η φράση: «ἀνά τὸν αὐτὸν λόγον» υποδηλώνει απλώς ότι η τομή των δύο τμημάτων, που προέκυψαν από την πρώτη διαίρεση, θα γίνει με τον ίδιο λόγο, οπότε θα υπάρχει αναλογία στα τέσσερα αυτά τμήματα, όπως ακριβώς και με την πρώτη τομή (ἀνά ἴσα). Εδώ συντελείται επανάληψη της ίδιας πράξης. Το σύμπλεγμα λέξεων «ὁ αὐτὸς λόγος» —όπως μαρτυρούν ο Γοργίας (Ελένης εγκώμιον 14), ο Αριστοτέλης (Τοπ. Θ 158 b 33-35) και ο Ευκλείδης (Στοιχείων Ε, ὄροι Στ')— είναι τεχνικός ὅρος, προκειμένου να δηλωθεί αναλογία. Επομένως για τη σχέση των δύο λόγων, δηλαδή μεταξύ εκείνου της πρώτης τομής και των δύο επόμενων, δεν γίνεται καμία αναφορά.

Η διαφοροποίηση του νοήματος των δύο ερμηνειών ἐγκείται στη χρήση των προθέσεων ἀνά και κατὰ. Ὅπως έχει μέχρι σήμερα ερμηνευθεί το χωρίο, προϋποτίθεται ότι ο Πλάτων είχε γράψει: *πάλιν τέμνε ἐκάτερον τὸ τμήμα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον*. Το νόημα σύμφωνα με τη γραφή αυτή είναι ότι ο λόγος της τομής καθενός από τα διηρημένα τμήματα είναι ο ίδιος με τον λόγο της πρώτης τομής ολόκληρης της γραμμής. Για το αν όμως ο λόγος της δεύτερης τομής είναι ο αυτός με εκείνον της τρίτης των δύο διηρημένων τμημάτων δεν αναφέρεται ρητά τίποτε. Το ότι οι λόγοι αυτοί είναι οι ίδιοι, δεν είναι αυτονόητο αλλά προκύπτει από το παρακάτω θεώρημα του Ευκλείδη (Στοιχείων V, 11): «Οι λόγοι, οι οποίοι είναι οι αυτοί προς τον αυτόν λόγον, είναι και μεταξύ τους οι αυτοί» (μετ. Ευαγ. Σταμάτη). Αντίθετα, η φράση «ἀνά τὸν αὐτὸν λόγον» σημαίνει ότι ο λόγος της δεύτερης τομής είναι ο ίδιος με εκείνον της τρίτης, υπάρχει δηλαδή αναλογία στα τέσσερα τμήματα, ενώ δεν αναφέρεται τίποτε για τη σχέση των δύο αυτών λόγων προς τον λόγο της αρχικής τομής, ο οποίος προφανώς δεν είναι ο ίδιος αλλά διαφορετικός. Από έρευνες που έγιναν από μαθηματικούς με τη συνεργασία μου προέκυψε το εξής συμπέρασμα: για να υπάρχει προοδευτική

διαβάθμιση στα τέσσερα τμήματα, όπως π.χ, $a > b > \gamma > \delta$, πρέπει ο λόγος της πρώτης τομής να είναι τουλάχιστον κατά μια μονάδα μεγαλύτερος από εκείνον των επόμενων τομών.

Η μαθηματική αυτή διαπίστωση εύλογα μπορεί να εκληφθεί πως αποτυπώνει την ιδέα, ότι ως προς την αξία η διαφορά των παθημάτων της ψυχής και των αντίστοιχων όντων, που προκύπτουν από την πρώτη διαίρεση, συγκεκριμένα της νόησης από τη δόξα και της ουσίας από τη γένεση, είναι μεγαλύτερη από εκείνη των ίδιων κατά τις υποδιαίρεσεις, δηλαδή της επιστήμης από τη διάνοια και της πίστης από την εικασία, καθώς και των όντων που αντιστοιχούν σ' αυτά, δηλαδή των ιδεών από τα μαθηματικά και των υλικών αντικειμένων από τις εικόνες τους. Αποτέλεσμα της επικρατούσας ερμηνείας είναι το παράδοξο και ανόητο γεγονός, ότι τα δύο μεσαία τμήματα είναι ίσα κατ' αριθμόν (Ευκλ., Στοιχ. V, 7, 9).

3. Όσον αφορά το εδάφιο 510 a 8-10 «*Ἡ καὶ... ὁμοιώθη*» υποστηρίζεται η ερμηνεία εκείνων, οι οποίοι θεωρούν ότι η αντωνυμία *αὐτὸ* αναφέρεται σε ὅλη τη γραμμή, δηλαδή σ' ολόκληρο τον κόσμο, νοητό και ορατό, και ότι οι εικόνες και το παράδειγμα ανάγονται στον νοητό (παράδειγμα) και ορατό (εικόνα) κόσμο αντίστοιχα και όχι στα αισθητά και στα ομοιώματα τους.

4. α) Το άνω τμήμα της γραμμής μπορεί εξίσου καλά να είναι το μικρότερο, όπως πιστεύουν ο Πυθαγορικός Βροντίνος, ο Ιάμβλιχος και ελάχιστοι νεότεροι σχολιαστές. Τούτο δε διότι -εκτός των άλλων- κατά την ανάλυση του αριθμού με τυχόντα λόγο η μονάδα ή ο ολίγιστος αριθμός αρμόζει στο αγαθό, που είναι το Ένα και βρίσκεται στην κορυφή της γραμμής. Αντίθετα, τα πολλά έχουν σχέση με την ύλη του ορατού κόσμου. Επομένως το μέγιστο τμήμα πρέπει να βρίσκεται στο κατώτατο τμήμα. Το παν εξαρτάται από τη σημασιодότηση της γραμμής, δηλαδή τη σημασία, που της αποδίδουμε κάθε φορά. Αν αυτή αποτιμάται αρνητικά (ασάφεια), τότε το επάνω μέρος πρέπει να είναι το μικρότερο, διότι το λιγότερο κακό θεωρείται καλό (Αριστ., *Ηθικ. Νικ. Ε 1, 1129 b*). Αντίθετα, αν της προδίδεται θετική τιμή (σαφήνεια), τότε το άνω μέρος είναι το μεγαλύτερο, επειδή έχει περισσότερη αξία.

β) Καμμία τομή δεν είναι δυνατόν να γίνει κατά τον «*ἄκρον καὶ μέσον λόγον*», δηλαδή κατά τή γεωμετρική αναλογία με τή σημερινή σημασία του όρου. Δεν πρέπει με άλλα λόγια να έχουμε καμία «*χρυσή τομή*», διότι τα δύο τμήματα, στα οποία με τον τρόπο αυτόν υποδιαιρείται η γραμμή, θα είναι μεταξύ τους

ἀσύμμετρα, ἀσύμφωνα και ἄλογα, δεδομένου ότι η διαίρεση γίνεται με λόγους ακεραίων αριθμών (Ευκλ., Στοιχ. XIII, θεωρ. 6 και VI θεωρ. 30).

γ) Η αναλογία, που αναφέρει ο Πλάτων ως αποτέλεσμα των τριών τομών με διαφορετικούς λόγους: νόησις: δόξα = ἐπιστήμη: πίστις = διάνοια: εἰκασία, δικαιολογείται, επειδή τα διηρημένα τμήματα εμπεριέχονται στα αδιαίρετα σε συνεχή γραμμή με βάση ορισμένες ιδιότητες των αναλογιών, που αφορούν τη σύνθεση και τη διαίρεση των λόγων και μεγεθών (Ευκλ., Στοιχ. V ὅροι 14, 15 και V θεωρ. 17 και 18).

δ) Οι λόγοι, που προκύπτουν από τις αλληπάλληλες τομές, μπορούν να παρασταθούν με μουσικούς φθόγους με βάση την Πυθαγόρεια μουσική. Στην παρούσα μελέτη ελήφθησαν λόγοι μέχρι το δέκα με αριθμούς, που χρησιμοποιήθηκαν από τον Πλάτωνα όπως: 12 (διαίρεση της ιδανικής πολιτείας), 729 (ήθος των πολιτικών), 46656 (αριθμός του Τιμαίου), 5040 (αριθμός κατοίκων ιδανικής πολιτείας), 760.000 (γεωμετρικός αριθμός) και 972 (πολλαπλάσιο του 36, δηλαδή της τετρακτύος των Πυθαγορείων).

ε) Θεωρώ, τέλος, πολύ πιθανόν ο πρώτος λόγος να είναι 3 και ο δεύτερος 2, δηλαδή του τριπλασίου και διπλασίου διαστήματος (σχ. 2 και 7) κατά το πρότυπο του Τιμαίου (36 a-b), του Πολιτικού (266 a) και της Πολιτείας (Θ 587 c-e), διότι αρχόμενοι από την μονάδα –ο έβδομος αριθμός, που σχηματίζεται κατά τον διπλάσιο και τριπλάσιο λόγον, ή πολλαπλάσιους, είναι ταυτόχρονα τετράγωνος και κύβος, όπως οι $64 = (8^2 \text{ ή } 4^3)$ και $729 (= 27^2 \text{ ή } 9^3)$, οι οποίοι παριστάνουν την ασώματη και σωματική ουσία (Φίλων Ίουδαῖος, Περὶ τῆς κατὰ Μωϋσέα κοσμοποιΐας, 30).

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να διερευνηθεί γλωσσικά και φιλοσοφικά το βαθύτερο νόημα των λόγων του Πλάτωνα στο επίμαχο χωρίο 509d-510a της *Πολιτείας* του. Ουσιαστικά η επιχειρούμενη ερμηνεία δεν είναι νέα, αλλά τόσο παλιά όσο και το κείμενο, αφού με το θέμα ασχολήθηκε ο μαθηματικός Αρχύτας, φίλος του Πλάτωνα, η ερμηνεία του οποίου γίνεται αποδεκτή. Την ίδια γνώμη υιοθετούν αργότερα οι Ιάμβλιχος, Astius, Stallbaum, Duemmler και Richter. Σύμφωνα με την εξήγηση αυτή, η ορθή γραφή είναι όχι ἄνισα τμήματα, όπως έχει επικρατήσει σήμερα, αλλά ἀνά ἴσα (ἄν ἢ ἀν' ἴσα). Η όλη γραμμή τέμνεται κατ' αρχήν δύο φορές στο ίδιο σημείο, οπότε προκύπτουν δύο, και για την ακρίβεια, 4 ἴσα κατὰ λόγον τμήματα, πράγμα που σημαίνει ότι είναι μεταξύ τους ανάλογα. Η γραμμή διαιρείται από έποψη αφενός μεν οντολογική, οπότε έχουμε την ουσία και τη γένεση, αφετέρου δε επιστημολογική, οπότε έχουμε τη νόηση και τη δόξα. Τα τμήματα αυτά είναι μεταξύ τους ἴσα κατὰ λόγον, δηλαδή ανάλογα, ενώ τα ίδια ενδέχεται να είναι ἄνισα κατ' ἀριθμόν. Από την πρώτη αυτή τομή προέρχεται η αναλογία: ουσία: γένεσις = νόησις: δόξα. Το σύμπλεγμα λέξεων: «ἀνά τὸν αὐτὸν λόγον» σημαίνει απλώς ότι ο λόγος των δύο επί μέρους αυτών τομών είναι ο ίδιος, χωρίς να γίνεται κανένας υπαινιγμός για τον λόγο της αρχικής τομής. Είναι τεχνικός όρος που υποδήλωνε την εποχή εκείνη την αναλογία. Τα μεγέθη δηλαδή ή τα ποσά, που έχουν μεταξύ τους τον ίδιο λόγο, είναι ανάλογα.

Για να είναι τα 4 ανάλογα τμήματα, ἐπιστήμη, διάνοια, πίστις και εἰκασία, διαδοχικά το ένα μεγαλύτερο ή μικρότερο από το αμέσως επόμενο του, όπως λ.χ. $a > b > \gamma > \delta$, πρέπει ο λόγος της πρώτης τομής να είναι μεγαλύτερος από εκείνον της δεύτερης και τρίτης. Αυτό είναι ίσως αντανάκλαση της σκέψης, ότι η αξιολογική διαφορά ανάμεσα στη νόηση και τη δόξα είναι μεγαλύτερη από εκείνη της επιστήμης από τη διάνοια και της πίστης από την εἰκασία. Στο εδάφιο 510 a 8-10 «Ἦ καὶ... ὁμοιώθῃ» τεκμηριώνεται η άποψη εκείνων, οι οποίοι υποστηρίζουν, ότι οι εἰκόνες και το παράδειγμα αναφέρονται στον ορατό και νοητό κόσμο αντίστοιχα, και όχι στα φυτά, στα ζώα και γενικότερα στα υλικά σώματα και στις εἰκόνες τους, διότι τότε θα υπήρχε αντίθεση τόσο προς την προηγηθείσα τομή όσο και προς το χωρίο 534 a.

Το άνω μέρος της γραμμής μπορεί να είναι τόσο το μικρότερο όσο και το μεγαλύτερο τμήμα της, ανάλογα με το αν της αποδίδομε θετική ή αρνητική σημασία. Στην περίπτωση δηλαδή, που όλη η γραμμή συμβολίζει τη σαφήνεια, τότε το άνω μέρος πρέπει να είναι το μακρύτερο, διότι αυτό έχει μεγαλύτερη αξία, ενώ, εάν παριστά την ασάφεια, θα είναι το μικρότερο, διότι το λιγότερο κακό είναι καλό. Καμία διαίρεση δεν μπορεί να γίνει με τον άκρον και μέσον λόγον, δηλαδή τη γεωμετρική αναλογία ή τη χρυσή τομή, επειδή τότε τα διαιρούμενα τμήματα θα είναι ασύμμετρα και άλογα μεταξύ τους. Η αναλογία των τμημάτων, που αναφέρει ο Πλάτων: νόησις: δόξα = ἐπιστήμη: πίστις = διάνοια: εἰκασία, παρόλο που προκύπτουν από διαφορετικούς λόγους, δικαιολογείται πλήρως με βάση ορισμένες ιδιότητες των αναλογιών, επειδή ανά δύο μικρότερα τμήματα εμπεριέχονται στα αντίστοιχα μεγαλύτερά τους. Η διαίρεση αυτή μπορεί ίσως να παρασταθεί με μουσικούς φθόγγους. Θεωρώ επίσης πιθανόν ο λόγος της πρώτης τομής να είναι το 3 και ο δεύτερος το 2, οπότε έχουμε διαίρεση του τριπλασίου και διπλασίου-διαστήματος, όπως συμβαίνει με τη διαίρεση της ψυχής στον *Τίμαιο*.

SUMMARY

In search of dialectics on the divided line
(PLATO, *R.*, 509d-510a)

The aim of this paper is the linguistic and philosophical investigation of the deeper meaning of Plato's words in the controversial passage 509d-510a of his *Republic*. Essentially, the attempted interpretation is not new but as old as the text itself, as the issue occupied the mathematician Archytas, a friend of Plato, whose interpretation is accepted. The same view was later adopted by Iamblichus, Astius, Stallbaum, Duemmler and Richter. According to this explanation, the correct reading is not ἄνισα τμήματα, «unequal segments», as is generally thought today, but ἀνά ἴσα (ἄν ἢ ἀν' ἴσα), «in equal segments»). The whole line is, firstly, cut twice at the same point, providing two, or more accurately four, ἴσα κατὰ λόγον τμήματα («segments equal by ratio»), meaning that they are proportional to each other. The line is divided from an ontological point of view on the one hand, producing essence and generation, and epistemological on the other, producing intellection and opinion. These

segments are ἴσα κατὰ λόγον, «equal by ratio»), i.e. proportional, and may be ἄνισα κατ' ἀριθμόν, «unequal by number». From this first section arises the proportion: οὐσία: γένεσις: νόησις: δόξα (essence: generation: intellection: opinion). The word-group «ἀνά τὸν αὐτὸν λόγον» («in the same ratio»), simply means that the ratio of these two sections is the same, without hinting at the ratio of the original section. It is a technical term, used at the time to denote proportion. In other words, the magnitudes or values which have the same ratio to each other are proportional.

In order for the four proportional segments, ἐπιστήμη, διάνοια, πίστις and εἰκασία (intelligence, reason, belief and conjecture), to be progressively larger or smaller, e.g. $a > b > c > d$, the ratio of the first section must be greater than that of the second and third. This may be a reflection of the thought that the difference between intellection and opinion is greater than that between intelligence and reason, and belief and conjecture. Passage 510 a 8-10 «³Ἡ καὶ... ὠμοιώθη» confirms the view of those who support that the images and the example belong to the visible and intelligible world, rather than plants, animals and material bodies and their images in general, since this would then contradict both the previous section and passage 534 a.

The upper part of the line may be either the smallest or the largest section, depending on whether the live is evaluated positively or negatively. In the case that the line symbolises clarity, then the upper part is the largest, while if it symbolises obscurity, the upper part will be the smallest, because the lesser evil is good. No section can be made by the ἄκρον καὶ μέσον λόγον («extreme and middle ratio»), i.e. geometrical proportion or the golden section, because the divided segments would then be asymmetrical and disproportional to each other. The proportion of the segments Plato mentions, intellection: opinion = intelligence: belief = reason: conjecture, albeit arising from different ratios, is fully justified based on certain attributes of proportions, because the smaller segments are included in pairs in the larger. This division may be represented by musical notes. I also believe it likely that the ratio of the first section is 3 and that of the second section is 2, in which case we have a division of the double and triple interval, as with the division of the soul in *Timaeus*.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

KAREN GLOY - RUDOLF ZUR LIPPE (Hg.), *Wissen - Weisheit - Information*.
Göttingen, V & R unipress, 2005, 286 σελ.

Ο τόμος τον οποίο εξέδωσαν η Karen Gloy και ο Rudolf zur Lippe για το θέμα «Σοφία - Γνώση - Πληροφορία» περιλαμβάνει μελέτες φιλοσόφων και επιστημόνων, που είναι προσανατολισμένες στην ιδέα του πλουραλισμού των μορφών γνώσης. Πρόκειται για συστηματικές μελέτες που αποτελούν ανακοινώσεις σε μια ημερίδα για το ίδιο θέμα και ανταποκρίνονται στην ερευνητική πρόταση της Karen Gloy για την αποστασιοποίηση από την ιδέα της μίας και καθολικής γνώσης και για την στρόφη προς την ιδέα του πλουραλισμού των μορφών γνώσης. Οποσδήποτε αυτή η στρόφη συνυπάρχει με την γενική κριτική στην ευρωπαϊκή αντίληψη ότι η αληθινή γνώση είναι η επιστημονική γνώση και ότι η «ιστορική περιοχή» της αληθινής γνώσης είναι η νεώτερη και σύγχρονη Ευρώπη.

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητες κάποιες διευκρινίσεις για την απόδοση του γερμανικού όρου «Wissen» στα ελληνικά. Στην καθημερινή γλώσσα ο όρος δηλώνει κάθε είδους «γνώση». Για την φιλοσοφία όμως η έννοια που δηλώνεται με τον γερμανικό όρο αντιστοιχεί σε ό,τι ο Πλάτων έχει ονομάσει «επιστήμην», δηλαδή αληθινή γνώση, γνώση του αληθούς, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν διαφορές ως προς τα όρια και ως προς το «αντικείμενο» της αληθινής γνώσης. Επειδή σήμερα ο γερμανικός όρος, μετά την κριτική στην μεταφυσική ως «επιστήμη», έχει χάσει την ιδιαίτερη σημασία του, έχει εισαχθεί η έκφραση «epistemisches Wissen», για να δηλώνεται η γνώση που είναι έγκυρη σύμφωνα με την δικαιολόγησή της. Αυτή η σημασιодότηση υποδηλώνει και την παραίτηση από το γνώρισμα της αλήθειας, το οποίο για πολλούς φιλοσόφους αποτελεί το τελευταίο κατάλοιπο της μεταφυσικής. Συνεπώς ανακύπτει το ερώτημα αν είναι πλέον δυνατόν να «σώσουμε» την έννοια της αληθινής γνώσης.

Βέβαια στις αρχές του εικοστού αιώνα ο Max Weber, όταν διευκρίνιζε την θέση των αξιών στην επιστήμη, είχε διακρίνει την αντικειμενικότητα και την εγκυρότητα της επιστημονικής γνώσης από την αλήθεια ως την αξία που προσανατολίζει την επιστήμη. Στον καιρό μας η ανάλογη έκφραση είναι η αλήθεια ως «επιστημική αξία». Η αντιπαράθεση για τα όρια της χρήσης του όρου «αλήθεια» παρουσιάζεται σήμερα με διάφορες παραλλαγές και υπογραμμίσεις στις θεωρίες για τον «αποπληθωρισμό» της αλήθειας, για τον πραγματιστικό ή για τον κατασκευαστικό χαρακτήρα της αλήθειας, για τον μελλοντικό-μεταφυσικό ή εσχατολογικό χαρακτήρα της αλήθειας.

Για τις μελέτες του αναφερόμενου τόμου οι έννοιες της σοφίας, της αληθινής γνώσης και της πληροφορίας αποτελούν σήματα μιας άλλης εμφατικής θεωρίας, τα οποία επιχωριάζουν στον ευρωπαϊκό πολιτισμό και συνάμα υπερβαίνουν την απαίτηση της μοναδικής αληθινής γνώσης και την συμπύκνωσή της σε μια συγκεκριμένη ιστορική εποχή. Άλλωστε είναι χαρακτηριστική η εισαγωγή της Karen Gloy με τον τίτλο «Οι διάφοροι τύποι της γνώσης», η οποία σκιαγραφεί τις αλλαγές που υφίσταται ο προσδιορισμός της γνώσης στην εποχή της πληροφορίας. Η ίδια υπογραμμίζει ότι στον ευρωπαϊκό πολιτισμό η επιστημονική γνώση είναι μόνον μία από τις μορφές και ότι έχει αφήσει στο περιθώριο μια άλλη μορφή γνώσης, δηλαδή τον μύθο. Επιπλέον η Karen Gloy υπογραμμίζει (και έχει τεκμηριώσει με άλλες δημοσιεύσεις της) ότι εκτός από την αιτιώδη εξήγηση υπάρχουν και άλλες μορφές αληθινής γνώσης, όπως είναι η αναλογική σκέψη, που χαρακτηρίζουν άλλους πολιτισμούς.

Ωστόσο ανακύπτει το ερώτημα για την συστηματική εκδοχή που υποβαστάζει αυτήν την θέση και συνάμα καθοδήγησε τον φιλοσοφικό διάλογο κατά την διάρκεια της ημερίδας και αποτέλεσε την αφετηρία για την κατάταξη των μελετών σε ενότητες. Όπως γίνεται φανερό από τις μελέτες του τόμου, η ίδια η φιλοσοφία και οι επιστήμες του ανθρώπου διαθέτουν θεωρητικά σχήματα και συστηματικές θέσεις που μπορούν να υποστηρίξουν από διάφορες σκοπιές την σπουδαιότητα μιας ευρύτερης θεώρησης για τον πλουραλισμό των μορφών της αληθινής γνώσης τόσο εντός του δυτικού πολιτισμού όσο και εκτός του ευρωπαϊκού χώρου. Τόσο οι τίτλοι των ενοτήτων όσο και των μελετών είναι ενδεικτικοί της σημαντικής συμβολής στην διαμόρφωση μιας συστηματικής εκδοχής που δεν εμπλέκεται ούτε στην μεταφυσική ούτε στον υπερβατολογισμό ούτε στον ιστορισμό.

Στην πρώτη ενότητα με τον τίτλο «ο πλουραλισμός των μορφών γνώσης» αναδεικνύεται ο πλουραλισμός των μορφών γνώσης, τις οποίες διαθέτει ο δυτικός πολιτισμός. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται σαφές ότι η επικρατούσα αποκλειστικότητα της επιστημονικής γνώσης δεν είναι δικαιολογημένη από τα πράγματα. Ο Rudolf zur Lippe εξετάζει τις επιστημικές και άλλες μορφές γνώσης, ενώ Hans Julius Schneider εξετάζει την πολλαπλότητα των δυτικών μορφών γνώσης, για να προσφέρει την σκιαγραφία μιας συστηματοποίησης από την σκοπιά του γλωσσικού πραγματισμού. Ο Philipp Stoellger εξετάζει τις μορφές γνώσεις που έχουν τεθεί στο περιθώριο από την δήθεν αποκλειστική ισχύ της επιστημονικής γνώσης. Πρόκειται για τον μύθο, την μεταφυσική και την μεταφορά, που ως μορφές σοφίας και ως μορφές γνώσης εξετάζονται εδώ σε ερμηνευτική προοπτική.

Η δεύτερη ενότητα με τον τίτλο «Συνεπαγόμενη γνώση» περιλαμβάνει μελέτες για την προδευρητική γνώση που προηγείται της διάκρισης υποκειμένου και αντικειμένου. Εδώ την προτεραιότητα έχουν οι συσχετισμοί της ανθρώπινης ύπαρξης με τον κόσμο και με το Είναι. Ο Rainer Thurnher εξετάζει την συνεπαγόμενη γνώση που προκύπτει για την ανθρώπινη ύπαρξη κατά την πλήρωσή της, ενώ ο Josef Naef αναλύει την οντολογική και οντική προτεραιότητα του ερωτήματος για το Είναι σύμφωνα με τον Heidegger. Ο Tobias Dean δίνει έμφαση στην πρακτική εξοικείωση της ύπαρξης με τον κόσμο, ενώ η Rosmarie Paradise-Dahinden αναλύει την σημασία των θυμικών διαθέσεων ως στοιχείων της συνεπαγόμενης, της προδευρητικής γνώσης.

Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει δύο μελέτες που αναλύουν την «Ρητή γνώση», δηλαδή την επιστημονική γνώση και την θέση της μέσα στην κοινωνία. Ο Reinhard Schulz εξετάζει τα επιστημολογικά αδιέξοδα της αποκαλούμενης «συνθετικής βιολογίας» και υποστηρίζει την αναγκαιότητα της διάκρισης μεταξύ ολότητας και μαθηματικοποίησης εντός του κόσμου ζωής. Ο Rudolf Stichweh αντιμετωπίζει την επιστήμη ως ένα από τα συστήματα γνώσης, όπως είναι και το δίκαιο, η θρησκεία ή η τέχνη, και αναλύει τον δεσμικό χαρακτήρα του πανεπιστημίου ως της κοινότητας των ερευνητών που διαμορφώνουν και αναπτύσσουν τα γνωσιακά συστήματα των επιστημών υπό το πρίσμα της καθολικότητας, της παγκοσμιοποίησης και της επιστημονικής επικοινωνίας.

Η τέταρτη ενότητα είναι αφιερωμένη στην σχέση γνώσης και πραγματικότητας. Ο Günter Dux εξετάζει τις μορφές γνώσης, τις οποίες διαθέτει η κοινωνία,

και ο ίδιος αναλύει τις μεταθέσεις στο πρόβλημα της αλήθειας, που συνδέονται με την λογική της νεωτερικότητας. Ο Urs Marti αναλύει τις βασικές θέσεις του Foucault για την εμπλοκή της δήθεν αδιάσπαστης γνώσης των επιστημών του πνεύματος στον καταπιεστικό μηχανισμό της εξουσίας και επανεξετάζει την συμβολή τους στον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της γνώσης.

Η πέμπτη ενότητα είναι αφιερωμένη στα στάδια της γνώσης στην ιστορία. Εδώ ο Rafael Ferber εξετάζει το τι γνώριζε ο Σωκράτης και ποια «μέθοδο», δηλαδή «οδόν προς την αλήθειαν» ακολουθούσε. Ο Ferber καταλήγει ότι η γνώση που διέθετε ο Σωκράτης διαφοροποιείται προς την κατεύθυνση είτε της αληθινής «δόξης» είτε της βεβαιότητας των μαθηματικών αξιωμάτων.

Η έκτη και τελευταία ενότητα αναφέρεται σε μορφές γνώσεις που υπάρχουν εκτός του ευρωπαϊκού χώρου. Ο Jürgen Hengelbrock εξετάζει τις παραδοσιακές μορφές γνώσης της Αφρικής, δηλαδή την σοφία και την γνώση ως μορφές συμμετοχής σε έναν πρωταρχικό συσχετισμό. Εδώ τονίζονται η διαφορετική αντίληψη για την σχέση γλώσσας και αλήθειας και η προτεραιότητα της προφορικότητας, που χαρακτηρίζουν τις παραδόσεις της Αφρικής. Ο Rolf Elberfeld εξετάζει την σχέση της γνώσης με την μεταμόρφωση της ύπαρξης που αποκτάει την γνώση σύμφωνα με τον Βουδισμό. Ο ερευνητής υπογραμμίζει τον μη μεταφυσικό και μη νοησιαρχικό χαρακτήρα της Βουδιστικής σκέψης.

Ο τόμος κλείνει με ευρητήριο ονομάτων και με βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων.

Χωρίς αμφιβολία, ο τόμος αποτελεί σημαντική συμβολή στην ευρύτερη συστηματική εξέταση των αντιλήψεων για την αληθινή γνώση, για την σχέση των μορφών γνώσης με την ζωή και με τον πολιτισμό και για την διαφορετικότητα των μορφών γνώσης. Οι μελέτες αναδεικνύουν την ανάγκη μιας κριτικής θεώρησης των απόψεων για την «κοινωνία της γνώσης» και για την παγκοσμιοποίηση. Μία από τις αξιόλογες συμβολές του τόμου είναι η προοπτική του επαναπροσδιορισμού τόσο της θεσμικής οργάνωσης της γνώσης στο πανεπιστήμιο όσο και της θέσης της φιλοσοφίας και των επιστημών του ανθρώπου στο πανεπιστήμιο και στην κοινωνία υπό τις σύγχρονες συνθήκες ζωής και επικοινωνίας.

ΓΕΩΡΓΙΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

